

ZİTVATOROK ANTLAŞMASI

Anlaşma metni dikkatli bir şekilde hazırlanmış halde tarafların elindeki metinlerde birbirine uyuşmayan ifadeler ortaya çıktı. Bu farklılıklar Vác Kalesi'nin Habsburg idaresinde kalışını, köylü nüfusun vergi ödeme şeklini, geri alınmış bölgelerdeki Osmanlı vergilerinin iptaliyle ilgili unsurları içine alıyordu. İstanbul'daki görüşmeler sırasında sunulan barış sözleşmesi kararlaştırılan maddelerin çizdiği sınırı da aşırıyordu; meselâ burada üç yıl sonra Habsburglar'ın yeniden vergi ödeyeceğinin belirtilmesi, padişahın Erdel üzerinde hâkimiyetini ilân etmesi gibi şartlar vardı. Elçi Herberstein antlaşma metnindeki uyuşmazlıkların farkına vardı ve Osmanlı tarafının antlaşmada kabul ettiği metnin, kelimesi kelimesine Zitvatorok'ta imzalanmış Habsburg metniyle eşleştirilmesini talep etti. Sadrazamın nâibi kaymakam, bunun için farklılıkları kabul edilmiş gibi gösteren antlaşma metnini Herberstein'in önünde çevirtti. Herberstein'in gözü önünde düzeltilen bu Türkçe metin bir keseye yerleştirilip mühürlenerek elçiyle Viyana'ya yollandı. Elçi de metinde arzu edilen değişikliklerin gerçekleştirildiğini düşünerek Viyana'ya döndü. Osmanlıca metnin Andrea Negroni tarafından çevrilmesiyle durum ortaya çıktı. Antlaşmanın bu Türkçe versiyonu Feridun Bey'in *Münşeat*'inde mevcuttur. Orijinal metin 1610'da gözden geçirilmesi amacıyla Matthias henüz kralken İstanbul'a geri gönderildi. Habsburglar'ın talep ettiği versiyonun tanınması için padişahın 1615'te barışı yeniden onaylaması, yani daha bir on yıl beklemek gerekecekti. Altı defa uzatılan Zitvatorok Antlaşması'nın öne sürdüğü şartlar altmış yıl boyunca yürürlükte kaldı. Bu, Habsburg-Osmanlı ilişkilerinde talep sonucunda padişahın iyi niyetine bağlı olarak değil ortak müzakereler neticesi karara bağlanan, her iki tarafın da farklı metinleri esas aldığı ilk antlaşmaydı. Bu anlaşmanın sonucunda Habsburg ve Osmanlı hükümdarları birbirlerine eşit taraflar olarak görüşmeler yaptılar. Diplomatik teamüller bakımından da bu antlaşma ile Osmanlı üstünlüğü hristiyan rakibine karşı ortadan kalkmıştı.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 77; Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA), Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA), Türkische Urkunden, Türkei I (Türccica), Karton nr. 88, 89, 90; Kâtib Çelebi, *Fezleke* (haz. Zeynep Ayçibin, doktora tezi, 2007), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, II, 291-293, 308-312; L. Fekete, *Türkische Schriften aus dem Archive des Palatinus Nicolaus Esterházy: 1606-1645*, Budapest 1932, tür.yer.; K. Nehring, *Adam Freiherrn zu Herbersteins Ge-*

sandtschaftsreise nach Konstantinopel, München 1983, s. 15-67; G. Bayerle, *The Hungarian Letters of Ali Pasha of Buda 1604-1616*, Budapest 1991, tür.yer.; a.mlf., "The Compromise at Zitvatorok", *Ar.Ott.*, VI (1980), s. 5-53; M. Köhbach, "Der Osmanische Historiker Topcler Kâtibi 'Abdü'l-Qâdir Efendi. Leben und Werk", *Osm.Ar.*, sy. 2 (1981), s. 75-96; a.mlf., "Çasar oder imparator? Zur Titulatur der römischen Kaiser durch die Osmanen nach dem Vertrag von Zitvatorok (1606)", *WZKM*, LXXXII (1992), s. 223-234; S. Papp, *Die Verleihungs-, Bekräftigungs- und Vertragsurkunden der Osmanen für Ungarn und Siebenbürgen*, Wien 2003, tür.yer.; a.mlf., "Macar ve Erdel Kralı Olan Bocskai'nin Halifeleri (Tadil Edilen Bir Berat-ı Hümayun)", *Ciêpo Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Uluslararası Komitesi XIV. Sempozyumu Bildirileri* (haz. Tuncer Baykara), Ankara 2004, s. 557-580; a.mlf., "Das Letzte Jahr des Langen Türkenkrieges – Die Schlacht der Diplomatie", *Einigkeit und Frieden sollen auf seiten jeder Partei sein: Die Friedenschlüsse von Wien (23.06.1606) und Zitvatorok (15.11.1606)* (haz. J. Barta v.d.ğr.), Debrecen 2007, s. 245-266; a.mlf. – S. Hadnagy, "Békekötési kíséret a tizenöt éves háború idején, 1601-ben", *Aetas*, XVIII/3, Szeged 2003, s. 118-153; Zoltán Bagi, *A Német-Római Birodalom és a Magyar Királyság kapcsolatai a XVI-XVII. század fordulóján. Különös tekintettel a birodalmi gyűlésekre és a császári- királyi haderő szervezésére a tizenöt éves háború időszakában* (doktora tezi, 2005), Eötvös Lóránd University; Feridun M. Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*, İstanbul 2010, s. 287-292; R. Neck, "Andrea Negroni. Ein Beitrag zur Geschichte der österreichisch-türkischen Beziehungen nach dem Frieden von Zitvatorok", *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs*, III, Wien 1950, s. 166-195; M. Ivanics, "Friedensangebot oder kriegerische Erpressung?", *WZKM*, LXXXII (1992), s. 183-199.

SANDOR PAPP

ZİVER PAŞA

(1794-1862)

Osmanlı devlet adamı, şair.

İstanbul Topkapı'da Merkez Efendi Der-gâhi'nin karşısındaki evde doğdu. Asıl adı Ahmed Sâdik olup Enderûnî Hacı Hasan Ağazâde Defterhâne kâtibi Mehmed Sâdik Münif Efendi'nin oğludur. Hayatına dair kaynaklarda yer alan bilgiler genellikle, *Âsâr-ı Ziver Paşa* adlı divanının başına oğlu Yûsuf Bahâeddin Efendi tarafından eklenen tercüme-i hâlinde derlenmiştir. Henüz on yaşında iken babası ölünce o sırada Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi olan Seyyid Ali Nutkî Dede, Şeyh Galib'in sutoğlu olması ve babasının Mevlânâ muhipleri arasında yer alması dolayısıyla onu mânevî oğulluğa kabul etti.

Tahsilinin ardından Darphâne ve Defterhâne kalemlerinde yedi sekiz yıl çalıştı. Bu arada Fransızca öğrenmeye gayret etti. Mevlevîliği münasebetiyle Hâlet Efen-

di'nin yanında kâtiplik yaptı. Hâlet Efendi'nin sürgün edildiği Konya'ya, onun idam edilmesi üzerine de Balıkesir'e gönderildi. Daha sonra affedilerek İstanbul'a döndü. İzmir'de yabancı tüccarlara tahsis edilen gümrük nâzirliğine ve ardından Aydın mütesellimliğine tayin edildi. Daha sonra İstanbul'a gelip Rumeli Seraskeri Ağa Hüseyin Paşa'nın kâtiplik hizmetine girdi (1825). Bu esnada Şumnu ordugâhında bulundu; kendisine hâcegânlık rütbesi verildi. Hüseyin Paşa'nın azledilmesiyle İstanbul'da ipek nâzırı Ömer Lutfi Efendi'nin kâtipliğine getirildi. Ardından tersane emirliği, evkaf ve darphâne nâzirliği, Meclis-i Âlî-i Tanzîmat ve Meclis-i Vâlâ üyeliği, Rumeli defterdarlığı, emlâk-i hümayun fabrikaları, tersane, Mekteb-i Tıbbiyye nâzirliği ile diğer bazı memuriyetlerde bulundu (*Âsâr-ı Ziver*, "Tercüme-i Hal", s. 2-3; İbnülemin, s. 2042-2043). Fatma Sultan'ın kethüdâlığını yaptığı sırada Mustafa Şerîfî Paşa'nın vefatı üzerine, talipler arasında çekilen kurada kazanarak vezâret rütbesiyle çok arzu ettiği Harem-i şerif meşihatına memur edildi (1861). Bir yıl kadar bu görevde kalan Ziver Paşa 14 Zilhicce 1278'de (12 Haziran 1862) vefat etti ve Cennetü'l-baki'de Hz. Osman'ın kabrinin civarında defnedildi. Oğlu Yûsuf Bahâeddin Efendi babasının mektup ve şiirlerini bir araya getirip yayımlamıştır. Diğer oğlu Selâhaddin Bey, Âlî Paşa'nın damadı idi.

Ziver Paşa çok merhametli, güler yüzlü ve nüktedan bir zattı. Maddî imkânları fazla olmamakla birlikte fakirleri ve kimsesizleri korurdu. Zengin sayılabilecek bir kitaplığı bulunduğu, okuma ve araştırma merakıyla misafirlere gittiği yere bile yanında birkaç kitap götürdüğünü bilinmektedir.

Mevlevî muhitinden yetişen Ziver Paşa'nın müsikeye kabiliyeti olduğu ve besteler yaptığı zikredilmektedir (Öztuna, II, 529). Döneminin başarılı şairlerinden olup divan şiirinin inceliklerini ve sanat anlayışını şiirlerine aksettirmiştir, bunun yanında tarih düşürmede de usta idi. II. Mahmud ve Abdülmecid devirlerinde yapılan birçok binadaki (meselâ Gurebâ Hastahanesi, Galata Mevlevîhânesi, Hırka-ı Şerif Camii, Merkez Efendi Külliyesi, Yenikapı Mevlevîhânesi) tarih manzumeleri ona aittir. II. Mahmud'un ve Abdülmecid'in ihsanlarına nâil olmuştur. 1272'de (1855-56), Şeyhülislâm Ârif Hikmet Beyefendi Medine'de inşasını tamamladığı kütüphanesine konmak üzere kendisinin şiirlerini isteyince Ziver Paşa divanının iki nüshasından birini ona göndermiştir. Ardından yazdığı, bir divan teşkil edecek miktardaki şiir

ve tarihlerinin Çağaloğlu'ndaki evinin 1865 Hocapaşa yangınında kaybolduğu söylenmiş de (*Âsâr-ı Ziver*, s. 4, 7; İbnülemin, s. 2043) bunlar daha sonra bulunmuştur.

Eserleri. 1. *Âsâr-ı Ziver Paşa* (Bursa 1313). Ziver Paşa'nın divanı olup sonunda "Münşeât" başlığı altında çeşitli vesilelerle yazdığı mensur tebrik ve mektupları da yer almaktadır. Divanın baş tarafında on iki na't, iki mi'râciyye ve çeşitli methiyeler, ayrıca çok sayıda tarih manzumesi ve kıta; sonunda Nâbi, Şeyh Galib ve Fehim gibi şairlere tahmîs ve tesdîsler bulunmaktadır. Bilhassa Şeyh Galib'e olan methiyeleri ve onun şiiirlerine yaptığı taş-tır ve tahmîsler önemli sayılmaktadır (bk. bibl.). 2. *Zeyl-i Âsâr-ı Ziver Paşa* (İstanbul 1314). 1851 yılından vefatına kadar yazdığı şiiirlerden meydana gelen bu eser de Yûsuf Bahâeddin Efendi tarafından yayımlanmıştır. Girişteki "İfâde-i Mahsûsa"da Bahâeddin Efendi, Hocapaşa yangınında kaybolan şiiirlerin ikinci bir nüshasının bulunduğunu, bunun Alipaşazâde Ali Fuad Bey'in terekesinin satışı sırasında adını vermediği ve "peder-i mânevîmiz makamında" dediği bir zat tarafından satın alınarak kendisine hediye edildiğini belirtmektedir. Ziver Paşa'nın bunun dışında 1860'ta görülen kuyruklu yıldızla ilgili bir risâlesinin olduğu bildirilmektedir (*Âsâr-ı Ziver*, s. 5; İbnüle-

min, s. 2044). Her iki divan Mehmet Arslan tarafından *Ziver Paşa: Divân ve Münşe'ât* adıyla neşredilmiş, neşrin baş tarafına Ziver Paşa ve divanları hakkında genişçe bilgi eklenmiştir. Buna göre eserde kırk dokuz kaside, 360 gazel, şarkılar, müseddesler, tarihler, muhammesler, terkihibendler, terciibendler yer almaktadır. Bu yayında şiiirler mürettep divan şeklinde sıralanmıştır.

Ahmet Yılmaz, Ziver Paşa'ya dair bir makalesinde ona bir "Hamsinâme" nisbet etmiş, "başı ve sonu yırtılmış eski bir kitapta yer alan" ifadesiyle "Ziver Efendi" imzalı "Hamsinâme"yi ve ona yapılan iki zeyli de yayımlamıştır (bk. bibl.). Ancak hamsinâme Trabzon'a hiç gitmemiş olan Ziver Paşa'ya değil uzun süre Trabzon'da yaşayan ve 1879'da vefat eden Mehmed Ziver Efendi'ye aittir. Nitekim bu şiiirler Hamâmîzâde İhsan'a ait *Hamsinâme*'de (s. 82-86) ve İbnülemin Mahmud Kemal'in *Son Asır Türk Şairleri*'nde (s. 2054-2055) zaten yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ziver Paşa, *Âsâr-ı Ziver: Divân ve Münşeât* (nşr. Yusuf Bahaeddin), Bursa 1313, neşredenin girişi, s. 2-8; a.mlf., *Zeyl-i Âsâr-ı Ziver Paşa* (nşr. Yusuf Bahaeddin), İstanbul 1314, s. 2-3; a.mlf., *Ahmet Sadık Ziver Paşa Divanı* (haz. Suzan Ay, yüksek lisans tezi, 1999), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mlf., *Divân ve Münşeât* (haz. Mehmet Arslan), Sivas 2009; Fatîm, *Tezkire*, s. 170-172; *Sicill-i Osmânî*, II, 437-439; Lutfî, *Tarih*, X, 24, 51, 75, 94; *Osmanlı Müellifleri*, II, 220; Hamâmîzâde İhsan, *Hamsinâme*, İstanbul 1928, s. 82-86, 131-132; a.e. (haz. Burhan Sayılır – Murat Babuçoğlu), Ankara 2007, s. 95-101, 147-148; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 2042-2046, 2053-2055; Vasfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1970, s. 602-603; N. Açıık, "Ziver Paşa", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara 2007, VIII, 734-735; Ahmet Yılmaz, "Ziver Ahmed Sadık Paşa Hamsi Gazeli, Zeyli ve Tahmîsi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 8, Konya 2000, s. 107-113; Öztuna, *TMA*, II, 529-530; "Ziver Ahmed Sadık Paşa", *TDEA*, VIII, 659.

HASAN AKSOY

ZİYÂ PAŞA

(1829-1880)

Tanzimat devri devlet
ve fikir adamı, gazeteci
ve şair.

İstanbul Kandilli'de dünyaya geldi, asıl adı Abdülhamid Ziyâeddin'dir. Galata Güm-rüğü kâtiplerinden olan babası Feridüddin Efendi, aslen Erzurum'un İspir kazasına bağlı Kerab köyündendir; annesi İtr Hanım'dır. Ziyâ, ilk eğitiminin ardından dönemine göre modern öğrenim veren

Süleymaniye civarındaki Mekteb-i Ulûm-i Edebiyye'de, daha sonra Beyazıt Rüşdiyesi'nde okudu; bir yandan da Arapça ve Farsça öğreniyordu. Yaştlarına göre bilgisi ve el yazısının güzelliğiyle dikkati çekti. Henüz on altı-on yedi yaşlarında iken Dâire-i Sadâret-i Uzmâ Mektûbî Kalemî'ne kâtip olarak girdi. Fatîm Efendi, Leskofçalı Galib, Osman Şems Efendi, Osman Nevres ve Kâzım Paşa gibi şahsiyetlerle tanıştı, onlarla yakın dostluklar kurdu. Mekteb-i Ulûm-i Edebiyye'de başladığı şiiir yazmayı burada biraz daha geliştirdi.

Defter-i A'mâl adlı hâtıratında Sadâret Kalemî'ne intisap ettiği yıllarda aruzu ve şiiir bilgisini Fatîm Efendi'den öğrendiğini söyler. Bu kalemde iken devrin tanınmış şiiirlerinin devam ettiği Tavukpazarı'ndaki meyhanelere, Mahmud Paşa Camii avlusundaki kahvehanelere ve edebiyat mahfillerinden biri olan Mehmed Lebîb Efendi'nin konağına devam etti. Yine bu sırada Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey'e takdim ettiği bazı kasidelerle onun takdirini kazandı. 1856'da Sadrazam Mustafa Reşid Paşa vasıtasıyla Mâbeyn-i Hümâyün beşinci kâtibi olarak girdiği sarayda, bir yandan Fransızca öğrenmek suretiyle Batı kültür ve edebiyatını daha yakından tanımaya çalışırken bir yandan da siyasette yükselme hirsına kapıldı. Mâbeyn-i Hümâyün feriki İbrâhim Edhem Paşa'nın Fransızca'dan çevirmeye başladığı *Endülüs Tarihî*'nin çevirisini onun teşvikiyle tamamladı, arkasından *Engizisyon Tarihi*'ni tercüme etti. Hâmisi Mustafa Reşid Paşa'nın 1858'de ölümü üzerine saraydaki itibarı biraz sarsılrsa da Haziran 1861'de Sultan Abdülaziz'in tahta çıkışıyla birlikte padişaha sunduğu kasidelerle tekrar göze girmeyi başardı. Bu arada Âlî Paşa'ya karşı olumsuz bir tavır takınması, giderek büyüyecek ve kendi aleyhine gelişecek olan bir düşmanlığı başlattı. 1861'de Âlî Paşa'nın sadrazamlıktan azli ve yerine Fuad Paşa'nın tayiniyle yükselme hırsı yüzünden ortaya koyduğu bazı tuhaf davranışlarından dolayı Mâbeyn-i Hümâyün'daki görevine son verilerek Zaptiye Müsteşarlığı'na getirildi. İki hafta sonra siyasî rakipleri tarafından, bir an önce İstanbul'dan uzaklaştırılmak amacıyla Atina elçiliğine tayini çıkarıldıysa da Yunanistan'da ayaklanmanın başladığını ve kamuoyunun aleyhimize çevrildiğini ileri sürerek oraya gitmedi.

Nisan 1862'de, paşa unvanı verilip Kıbrıs mutasarrıflığına tayin edilmek suretiyle İstanbul'dan uzaklaştırılan Ziyâ Paşa Kıbrıs'ta geniş çapta bir imar faaliyetine girişti. Ancak iklimiyle bir türlü uyuşama-

Âsâr-ı Ziver Paşa'nın kapağı (Bursa 1313)

